SBORNÍK NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE
Řada C – Literární historie • sv. 61 • 2016 • č. 1–2 • s. 93–98

ACTA MUSEI NATIONALIS PRAGAE
Series C – Historia Litterarum • vol. 61 • 2016 • no. 1–2 • pp. 93–98

OSOBNÍ KNIHOVNA LUSTROVANÁ STÁTNÍ BEZPEČNOSTÍ

Alena Petruželková

A Personal Library Screened by the State Security

Abstract: In November 1951, books, manuscripts and other *archivalia* were confiscated during house searches in the flats of Karel Teige and Eva Ebertová. The confiscated set of books was considered to be lost until 1994, when it was handed over from the State Archives to the Library of the Museum of Czech Literature. The article presents a fragment of Teige's library in terms of thematic areas and identified provenances (dedications, glosses and additions, stamps, signatures). Another part of the article analyses Teige's paper 'Ten Years of Surrealism', which was presented at a discussion evening of the Left Front and published in the collection *Surrealismus v diskusi* [Surrealism in Discussion] (1934), and Teige's corrections and additions found in a copy from the confiscated collection. In the text, Teige systematically removed morphological and syntactic archaisms as well as filler words. In addition, Teige made numerous formulation changes and additions in many places of the text, especially those dealing with the relation of psychoanalysis and surrealism. In these passages and also in a part of his article on the Kharkiv Resolution, Teige refers to A. Breton, he quotes from the First and Second Manifestos of Surrealism, and he maps the Breton / Aragon conflict within the French group. Because of the frequency of the changes in the text, the article covers only selected changes always representing a certain type. Therefore, it is not a textological article, but it turns the attention of Teigean researchers to a previously unknown version of one of Karel Teige's key texts of from the 1930s.

Keywords: Karel Teige – house searches – personal library – *Deset let surrealismu* [Ten Years of Surrealism] – text corrections – textual content changes

> *„Umenie musí si raziť svoju cestu samo. Jeho metódy nie* sú totožné s metodami marxismu. […] *Umenie nie je oblasťou, v ktorej by riadenie prislúchalo strane.“*
>
> Lev Trockij *Literatúra a revolúcia*[1]

„Pour nous le cinéma est de tous les arts le plus important.“ Leninův citát, ilustrace a fotomontáž předních umělců meziválečné sovětské avantgardy Varvary Stěpanové a Alexandra Michaila Rodčenka, rok vydání 1936, místo vydání Moskva, jazyk francouzština, název *Le cinéma en URSS* – publikace vyhledávaná v antikvárním prodeji i na aukčním trhu. Dnes sběratelsky ceněné tituly vedle brožurek Levé Fronty, jejichž společným jmenovatelem je „závadnost“, exaktně neuchopitelné hledisko, které při zabavování knih z rozsáhlé Teigovy knihovny uplatnili příslušníci Státní bezpečnosti v listopadu 1951. V souboru zabavených knih se objevily kromě výše uvedené monografie o sovětském filmu např. tyto tituly: publikace k dějinám umění Francise Carca *Le nu dans la peintre moderne 1863–1920*, vydaná nakladatelstvím Crès v Paříži (1924);[2] sborník KSČ *Deset let diktatury proletariátu 1917–1927*, redigovaný Jiřím Machem; kniha budoucího prezidenta Gustava Husáka *Zápas o zajtrajšok*, vydaná v Bratislavě (1948) nebo „ztracený“ ineditní sborník *Býk* z cyklu *Znamení zvěrokruhu* z roku 1951.[3]

Podrobně o průběhu zabavení části pozůstalosti v bytě K. Teiga a E. Ebertové napsala Alena Nádvorníková ve stati ve stati *Poslední rok Karla Teigeho. Sborníky Znamení zvěrokruhu* (1994). Čerpala přitom z archivů Ministerstva vnitra a Památníku národního písemnictví. Zabavená část pozůstalosti (jednalo se o 295 svazků)[4] byla až do roku 1994, kdy ji převzali zástupci knihovny Památníku národního písemnictví od Státního ústředního archivu, pokládána za ztracenou.

Nevelký soubor zabavených svazků z původní rozsáhlé Teigovy knihovny[5] nabízí detailnější a zpřesňující pohled na určité oblasti Teigova díla (jedná se především o politicky angažované texty a texty reflektující surrealismus). Provenience knih zabaveného souboru je v četných případech do-

[1] Motto je převzato z prvního čísla *Analogonu* (1969). Citace pochází z Trockého spisu vydaného na Slovensku, který byl patrně vyřazen z knihoven, neboť žádný záznam o něm se v současnosti nenachází ani v souborném katalogu slovenských, ani českých knihoven.

[2] Podpis Teige 1925.

[3] NÁDVORNÍKOVÁ 1994, s. 168. Teige přispíval do jednotlivých čísel sborníků odbornými texty a kolážemi. Poslední desáté číslo (*Štír*) bylo věnováno in memoriam Karlu Teigovi.

[4] Soupis zabaveného souboru je přístupný jako knihovna Karla Teiga ve studovně Památníku národního písemnictví (PNP); jednotlivé tituly mají záznamy v elektronickém katalogu, dostupném na webových stránkách PNP.

[5] Větší část čítající 3 828 svazků je uložena v knihovně Národního muzea. Detailně viz EX-LIBRIS… Ex BIBLIOTHECA… 2015, s. 215–217.

ložena Teigovým podpisem, vlastnickým razítkem, které se vyskytuje ve třech variantách[6] a rukopisnými přípisy.

Původ knih z jiných knihoven dokládají razítka, podpisy či dedikace jejich vlastníků. Několik svazků pochází prokazatelně z Bieblovy knihovny (jsou to sbírky poezie s dedikacemi od autorů např. Víta Obrtela a Ivana Blatného Bieblovi; Bieblovým razítkem je označena kniha *Anarchistická morálka* P. A. Kropotkina z roku 1919; zvláštní případem jsou knihy dedikované Bieblem Haně Kvapilové – *Zlom*, Praha 1928 a *Zloděj z Bagdádu,* Praha 1925 s dedikací autora z roku 1942). Různorodost původu knih bieblovského souboru naznačuje, že se mohlo jednat jak o knihy zabavené Bieblovi, tak o Teigovy výpůjčky. Rovněž nelze s jistotou stanovit, jakým způsobem se do zabaveného souboru dostaly knihy patřící Teigovým přítelkyním Jožce Nevařilové („*Jožce z nového světa Teige 16. 6. 1926.*"; *SSSR, úvahy, kritiky, poznámky*, Praha 1926) a Evě Ebertové („*Evo, tato knížka mně před dávnými léty dala jméno Sonka 1920/1942*"). Jedná se o titul *Die Legende vom weltverkommen Sonka* vydaný v Lipsku (1920). Z proveniencí dalších knih patřících jiným vlastníkům uveďme ještě exemplář titulu *Veröffentlichungen des Verlages der kommunistischen Internationale 1921*, označený razítkem Devětsilu. Četné zastoupení má v zabaveném souboru sociologická literatura; některé z těchto svazků jsou podepsány Dr. M. Krčmářem (např. Blackmar, F. W. *Základy sociologie*, Praha 1929; Bláha, A. I. *Sociologie inteligence*, Praha 1937, s datovaným podpisem Krčmáře z roku 1937). Avšak nejrozsáhlejším souborem s četnými poznámkami a vpisky včetně datovaných podpisů Teiga jsou knihy z politického oddílu knihovny počínaje Marxem, Leninem a tituly od autorů, kteří se v Sovětském svazu ve 30. letech ocitli na indexu proskribovaných autorů (Bucharin, Trockij, Zinovjev), až po Stalina.

Další skupinou knih, které s určitostí pocházejí z Teigovy knihovny, jsou exempláře obsahující věnování od přátel (např. dedikace Kalandrovy, Honzlovy, Broukovy či Nevařilové).

Teige knihy v některých případech signoval a podpisy datoval. Z těchto datací lze určit dobu, kdy tyto exempláře do své knihovny zařazoval. Nejstarší datovaný podpis dochovaného souboru pochází z roku 1923. Na úvodní straně třetího čísla tehdy vlivného časopisu *Vešč* s podtitulem *meždunarodnoje obozrenije sovremenogo iskusstva* (Berlin 1922) je kromě Teigova podpisu fotografie lokomotivy vedle Malevičových obrazů *Černá na bílé* z roku 1914.

Poslední datovaný Teigův podpis z 28. 1. 1951 je na titulní straně Plechanovova *O vývoji monistického názoru na dějiny*, vydaný v nakladatelství Svoboda (1951). Jednu z dalších publikací od Plechanova si Teige podle přípisu zakoupil v Bruselu, jednalo se o titul *Le materialisme militant*, Paris 1930. Poslední Plechanovu knihu *L'art et la vie sociale* si Teige pořídil nejpozději v roce 1951, vydána byla v roce 1950 v Paříži. Většina datovaných dedikací či podpisů pochází z 30. let (tolik diskutovaná brožura Andrého Gida *Návrat ze Sovětského svazu*,[7] vydaná v Praze 1936, nese dedikaci autora překladu a doslovu Bohumila Mathesia ze 4. 5. 1937: „*Slávkovi*" (pravděpodobně Broukovi). Další titul od Bohuslava Brouka *Racionalisace spotřeby*, vydaný v Praze (1946), je dedikován „*Kosťovi od Slávka*".

[6] *Jednalo se o razítka: „karel teige, praha II, černá 12 a."* (obr. č. 3), slepotiskové razítko „*Karel Teige*" a razítko „*Karel Teige*". Razítko s novou adresou U Šalamounky 5, kam se Teige přestěhoval v roce 1938, se v zabaveném souboru nevyskytuje.

[7] V Teigově knihovně se dochoval ještě jeden titul, který se váže k našemu tématu – od J. Polacha *Co viděli čeští dělníci v Rusku*, vydaný v Praze 1921.

Deset let surrealismu – přepracovaná verze publikovaného textu

Aktualizace problematiky osobních knihoven nabízí různorodé možnosti zpřístupnit nejen badatelské veřejnosti určitá témata, která z analyzovaného materiálu vyvstávají. Nejedná se samozřejmě jen o pohled na osobnost majitele knihovny nebo její obsah, ale o mnohem šířeji formulované otázky, jak jsme se pokusili ukázat na příkladu Holanovy,[8] Thonovy[9] a nyní fragmentu Teigovy knihovny, jejíž historie poznamenaná dobovými politickými událostmi bude uplatněna jako hledisko během analýzy provenienčních prvků (Teigových korektur) v exempláři sborníku *Surrealismus v diskusi* z roku 1934.

Vydávání Teigova díla provázely překážky a potíže již od poválečných let. Celá řada zamýšlených i plánovaných titulů nebyla realizována. Tak byl cenzurou zakázán např. druhý svazek výboru z Teigova díla (*Zápas o smysl moderní doby*), jehož plánované vydání se v roce 1969 již neuskutečnilo. Kromě exemplářů, které se ještě před zákazem dostaly do distribuce, byl celý náklad tohoto titulu zničen. Po roce 1989 se vydávání Teigova díla ujala Společnost Karla Teiga. Jako třetí svazek edice byly publikovány Teigovy studie ze 40. let. Editorům druhého svazku, vydaného v roce 2012 jako faksimile, nemohly být Teigovy dodatečné úpravy textu *Deset let surrealismu* (poprvé vyšel ve sborníku *Surrealismus v diskusi* na podzim 1934) známy, neboť byly objeveny až při detailní analýze exempláře dochovaného v zabaveném souboru.

Na závěr sborníkového příspěvku Teige připsal: „*Předneseno na diskusním večeru Levé Fronty ve velkém sále Městské knihovny v Praze, 28. května 1934*.“[10] Korektury, které Teige učinil na padesáti stranách tohoto textu, se týkají všech úrovní textu.[11] Nejedná se jen o kosmetické změny slovosledu nebo odstranění tvaroslovných archaismů. Text se Teigovými zásahy změnil i po obsahové stránce. Teige v textu škrtal, text rozšiřoval nebo ho doplňoval, např. hned na vstupní stránce nahradil Crevelovy *Les pieds dans le plat* Eluardovým *La vie immédiate*, vydaném v Paříži (1932).[12] Teige během opakovaného čtení textu zpřesňoval formulace, termíny a pojmy, někdy se mohlo jednat o jemné nuance: „*[…]surrealismus není jen umělecký názor, metoda a směr, nýbrž revoluční poetické hnutí, které se ztotožňuje s marxleninským* (nově *dialekticko-materialistickým) světonázorem […]*.“[13]; „*Pro kulturní levici, […] vzniká nástupem skupiny surrealistů nutnost seriosně a kriticky zkoumat, do jaké míry teorie a praxe surrealismu odpovídá revolučnímu světonázoru* (nově jen *světonázoru*).“[14] Zpřesňující formulace v čet-

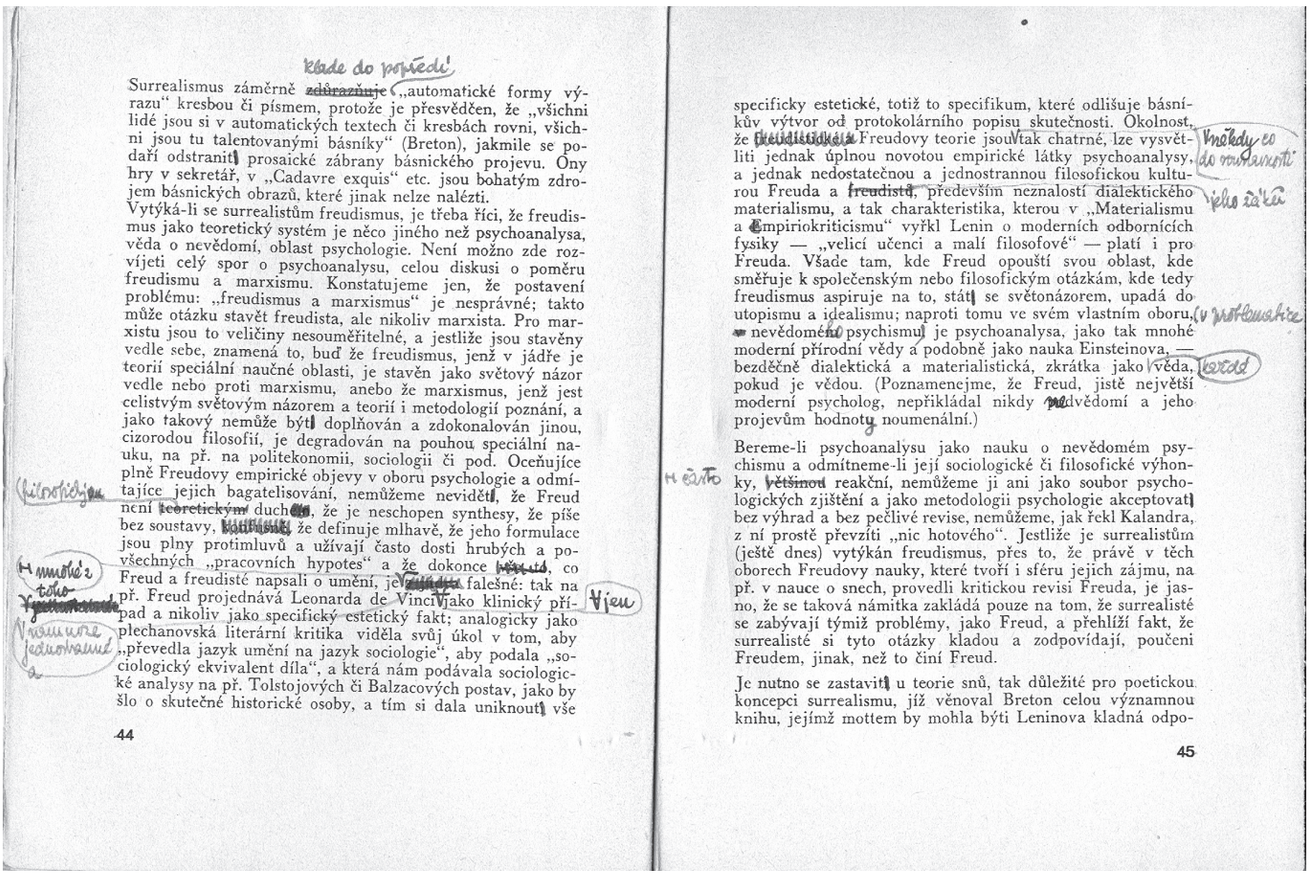

Surrealismus záměrně zdůrazňuje „automatické formy výrazu“ kresbou či písmem, protože je přesvědčen, že „všichni lidé jsou si v automatických textech či kresbách rovni, všichni jsou tu talentovanými básníky“ (Breton), jakmile se podaří odstranit prosaické zábrany básnického projevu. Ony hry v sekretář, v „Cadavre exquis“ etc. jsou bohatým zdrojem básnických obrazů, které jinak nelze nalézti.

Vytýká-li se surrealistům freudismus, je třeba říci, že freudismus jako teoretický systém je něco jiného než psychoanalysa, věda o nevědomí, oblast psychologie. Není možno zde rozvíjeti celý spor o psychoanalysu, celou diskusi o poměru freudismu a marxismu. Konstatujeme jen, že postavení problému: „freudismus a marxismus“ je nesprávné; takto může otázku stavět freudista, ale nikoliv marxista. Pro marxistu jsou to veličiny nesouměřitelné, a jestliže jsou stavěny vedle sebe, znamená to, buď že freudismus, jenž v jádře je teorií speciální naučné oblasti, je stavěn jako světový názor vedle nebo proti marxismu, anebo že marxismus, jenž jest celistvým světovým názorem a teorií i metodologií poznání, a jako takový nemůže být doplňován a zdokonalován jinou, cizorodou filosofií, je degradován na pouhou speciální nauku, na př. na politekonomii, sociologii či pod. Oceňujíce plně Freudovy empirické objevy v oboru psychologie a odmítajíce jejich bagatelisování, nemůžeme nevidět, že Freud není teoretickým duchem, že je neschopen synthesy, že píše bez soustavy, že definuje mlhavě, že jeho formulace jsou plny protimluvů a užívají často dosti hrubých a povšechných „pracovních hypotes“ a že dokonce [illegible], co Freud a freudisté napsali o umění, je [illegible] falešné: tak na př. Freud projednává Leonarda de Vinci jako klinický případ a nikoliv jako specifický estetický fakt; analogicky jako plechanovská literární kritika viděla svůj úkol v tom, aby „převedla jazyk umění na jazyk sociologie“, aby podala „sociologický ekvivalent díla“, a která nám podávala sociologické analysy na př. Tolstojových či Balzacových postav, jako by šlo o skutečné historické osoby, a tím si dala uniknout vše

44

specificky estetické, totiž to specifikum, které odlišuje básníkův výtvor od protokolárního popisu skutečnosti. Okolnost, že [illegible] Freudovy teorie jsou tak chatrné, lze vysvětliti jednak úplnou novotou empirické látky psychoanalysy, a jednak nedostatečnou a jednostrannou filosofickou kulturou Freuda a freudistů, především neznalostí dialektického materialismu, a tak charakteristika, kterou v „Materialismu a Empiriokriticismu“ vyřkl Lenin o moderních odbornících fysiky — „velicí učenci a malí filosofové“ — platí i pro Freuda. Všade tam, kde Freud opouští svou oblast, kde směřuje k společenským nebo filosofickým otázkám, kde tedy freudismus aspiruje na to, státi se světonázorem, upadá do utopismu a idealismu; naproti tomu ve svém vlastním oboru, nevědomém psychismu je psychoanalysa, jako tak mnohé moderní přírodní vědy a podobně jako nauka Einsteinova, — bezděčně dialektická a materialistická, zkrátka jako věda, pokud je vědou. (Poznamenejme, že Freud, jistě největší moderní psycholog, nepřikládal nikdy nadvědomí a jeho projevům hodnotu noumenální.)

Bereme-li psychoanalysu jako nauku o nevědomém psychismu a odmítneme-li její sociologické či filosofické výhonky, většinou reakční, nemůžeme ji ani jako soubor psychologických zjištění a jako metodologii psychologie akceptovati bez výhrad a bez pečlivé revise, nemůžeme, jak řekl Kalandra, z ní prostě převzíti „nic hotového“. Jestliže je surrealistům (ještě dnes) vytýkán freudismus, přes to, že právě v těch oborech Freudovy nauky, které tvoří i sféru jejich zájmu, na př. v nauce o snech, provedli kritickou revisi Freuda, je jasno, že se taková námitka zakládá pouze na tom, že surrealisté se zabývají týmiž problémy, jako Freud, a přehlíží fakt, že surrealisté si tyto otázky kladou a zodpovídají, poučeni Freudem, jinak, než to činí Freud.

Je nutno se zastaviti u teorie snů, tak důležité pro poetickou koncepci surrealismu, jíž věnoval Breton celou významnou knihu, jejímž mottem by mohla býti Leninova kladná odpo-

45

[8] PETRUŽELKOVÁ 2006.
[9] PETRUŽELKOVÁ 2014.
[10] Večera, který trval čtyři hodiny, se zúčastnilo tisíc posluchačů.
[11] Použitý inkoust, čitelný rukopis, pečlivost v uvádění korekturních značek se objevují rovněž v dalších zabavených svazcích, do nichž Teige zasahoval.
[12] TEIGE 1934, s. 7.
[13] TEIGE 1934, s. 9.
[14] TEIGE 1934, s. 9.

ných případech představují Teigovy vyhraňující se politické názory: „*Není náhodou, že první vystoupení československých surrealistů byly uvítány se sympatiemi, byť nikoliv bez kritických výhrad, jen v tisku levice* (nově *krajní levice*).“[15] Z těchto i dalších podobných změn textu je patrné, že Teige, čelící kritice a neporozumění z vlastních řad (Levá Fronta), se dovolával plurality názorů, odmítal nálepkování, bránil se označení „reakční skupina“. Jindy vyzýval diskutující k věcné kritice surrealistického hnutí, která „*bude-li opravdu věcnou kritikou marxistickou, přinese prospěch jak revoluční uměnovědě, tak i samotnému surrealismu – (*nově *aby své stanovisko k surrealistickému hnutí řídili zájmem solidarity levé intelektuální fronty […]*).“[16]

Teigovy brilantní formulace v ovzduší ideologických klišé nebyly vyslyšeny. Klíčová pasáž referátu, pojednávající o významu “rozmanitosti forem“, Teiga postavila nejen pro tuto chvíli, ale i do budoucna proti zastáncům jednostranných názorů na politicky angažované umění, totiž na uplatňování politických měřítek na umění[17]: „*Jestliže z nauky dialektického materialismu vyplývají (ovšem při správné aplikaci a specifikaci) určitá kritéria k posouzení sociální a politické povahy ideové náplně (tzv. obsahu) uměleckého hnutí či díla, nejsou to nicméně odpovědi, dotýkající se formy: o vlastním rozvoji umění, o jeho tvůrčích metodách, o jeho slovu, o jeho struktuře, faktuře, technice etc., nemáme a nemůžeme mít hotových, jednoznačných, z klasické (*nově vypuštěno *klasické) marxistické literatury (*nově nahrazeno *nauky) přímo vyplývajících závěrů: třídní podstata umění a zvláště literatury projevuje se v nesmírně rozmanitějších formách, než s jakými se setkáváme v politickém životě, a proto bylo by obzvláště škodlivo přenášet do teorie umění mechanicky a schematicky kriteria z kategorie politické.* “[18]

V některých Teigových opravách shledáváme posun od jednoznačně vyznívajících formulací k otevřenějším: „*Domníváme se, že je dnes povinností intelektuální levice sledovat s pozorností a se sympatiemi aktivitu uměleckých a vědeckých skupin, schopných dalšího a pokrokového vývoje, a musíme (*nově *můžeme celkem*) v tomto ohledu plně (nově vypuštěno *plně) souhlasit s tím, co bylo řečeno v článku ‘Úkol získání spojenců a literární spory’, jenž byl (v květnu 1934) u příležitosti polemik o surrealismu, otištěn v ‘Rudém Právu.’* “[19]

Rovněž vztah surrealismu a psychoanalýzy se v textu stal předmětem Teigovy detailnější formulační pozornosti. Nejedná se jen o Teigovo rozumění psychoanalytické terminologii: „*[…]co je diktováno polovědomým a podvědomým (*nově *nevědomým) vlněním myšlenky*.“[20] Rovněž reviduje výklad myšlenkových zdrojů surrealismu: „*Hegel měl na myšlenkový svět surrealismu patrně podstatnější vliv než Freud, […]“(patrně* nahrazuje slovem *někdy).*[21] Jen o několik stránek dále se Teige znovu vrací k pojmu podvědomí a nahrazuje ho zde[22] jako i ve všech dalších výskytech termínem používaným Freudem – nevědomí. V pasáži pojednávající o snu: „*vše, co tvoří ‘hlubinu osobnosti’, co bylo útlakem společnosti, která nás zbavuje našeho lidství, zahnáno do podvědomí, jiskří se v obrazech (*nově *v symbolických obrazech*) *a dějích snů“*, doplnil zpřesňující adjektivum, významné pro výklad snů jak v psychoanalýze, tak v surrealistickém umění.[23]

Během nového čtení textu Teige vypouští nefunkční, výplňové obraty jako např.: „*Mimochodem poznamenejme*“, které se v revidovaném vydání již neměly objevit (např. viz s. 13).

Také v pasážích o původu surrealismu Teige změnil původní formulaci[24]: „*Musíme zdůraznit, že surrealismus ve svém vývoji reprodukoval historický pochod moderní filosofie od Humea a Berkleye* k *Hegelovi a odtud k Marxovi, Engelsovi a Leninovi (*nově místo *zdůraznit podotknout). První definice ‘nadreálna’ měly rovněž idealistický charakter, a to charakter subjektivně idealistický. Není divu, že tehdy byly teoretické články surrealistů na pokraji mystiky, metafyziky a spiritismu (*nově *okultismu).“*[25]

Teige propagoval propojení revolučního hnutí se surrealismem, ale odmítal jeho nadřazování: „*Navilleovo tvrzení, které lze dnes charakterizovat jako ‘ultralevičácké’, (totiž, že tváří v tvář faktu vykořisťování proletariátu buržoasií jsou všecky literární spory marné a nicotné) by znamenalo, že ‘mají zmlknout Musy’ dokud není dobojován třídní boj, a že až do vítězství mezinárodního proletariátu je speciální vědecká a básnická tvorba neaktuální. To ovšem je ultraradikální a sektářský militarismus.“* Proto k této původní formulaci ještě připsal: „*velmi škodlivý a protikulturní*“.[26] Podobně je doplněna na další straně formulace: „*Nelze prostoduše se domnívat, že nemají naprosto žádné souvislosti s revolucemi a evolucemi historie společnosti*“ (nově: „*bylo by nepřípustné se prostoduše domnívat, že nemají souvislost s revolucemi a […]*“). Teige tyto myšlenky dále rozvinul v pasáži týkající se konfliktu Breton/Aragon, k jehož vyhrocení došlo po charkovské rezoluci: „*Aragon, jenž se později právě pro svou teoretickou kolísavost rozešel se surrealisty a přešel ke skupině kolem ‘La Commune’ (nově k tzv. socialistickému realismu), zastával na charkovské konferenci nesprávný názor, že proletářská literatura musí spatřovat svůj hlavní,*

---

[15] TEIGE 1934, s. 8.

[16] TEIGE 1934, s. 9.

[17] Zvláště v roce 1951 došlo k vystupňování útoků na K. Teiga. Mojmír Grygar napsal do časopisu *Tvorba* (GRYGAR 1951) na tři pokračování článek *Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře*: „*Teigovština, jejíž působení bylo značně rozvětvené a mnohostranné a jejíž stopy nalézáme v literatuře, malířství, architektuře, sochařství, estetice, jazykozpytu aj., je nepřátelskou, trockistickou a kosmopolitní agenturou v naší kultuře. Teige po celou dobu své dlouholeté ´teoretické, kritické a organisační´ činnosti od začátku dvacátých let, dal všechny své síly do boje proti všemu zdravému, ideovému, socialistickému a pravdivému v naší kultuře, do boje proti všemu sovětskému, marxistickému a bolševickému[…]“.*

[18] TEIGE 1934, s. 10.

[19] TEIGE 1934, s. 10.

[20] TEIGE 1934, s. 12.

[21] TEIGE 1934, s. 16.

[22] TEIGE 1934, s. 18.

[23] TEIGE 1934, s. 18.

[24] TEIGE 1934, s. 17.

[25] CARROUGES 2015, s. 43. Breton ve *Druhém manifestu* žádal „*hlubokou a opravdovou okultnost surrealismu*“.

[26] TEIGE 1934, s. 20.

ne-li jediný zdroj v hnutí děldopů, názor, proti němuž energicky vystoupil Breton.“[27] V závěru tohoto odstavce: „*Surrealisté ostatně vystoupili polemicky proti názorům, které v Charkově zastával Aragon, a Breton vysvětlil, že námitka o ‘teorii rozkladu buržoasie v důsledku přihrocování vnitřních rozporů’ je fiktivní, poněvadž tu snad jde o ‘teorii’ Aragonovu, ale nikoliv o názor surrealismu“,* Teige připojil novou vysvětlující pasáž: „*Vedle citovaného úsudku Lunačarského a vedle oné charkovské resoluce je nutno připomenout i slova upřímného uznání a vřelé sympatie, které věnovali surrealistům básník Vladimír Majakovskij a filmový režisér S. M. Eisenstein*.“

Ve výkladu vztahu poetismu a surrealismu se Teige během kritického čtení svého textu opakovaně vrací k „Freudovi a freudismu“, např. ve větě: „*V této knize (Spojité nádoby) provádí Breton významnou kritickou revisi freudismu a hlavně Freudových teorií o snech.“* Odstranil *„freudismus“* a ponechal jen *„kritickou revisi Freudových teorií o snech“*. Což odpovídalo Bretonovým výhradám nikoliv vůči psychoanalýze, ale týkalo se Freudovy aplikace metody na interpretaci vlastních snů.

Idea nadreality byla jak pro francouzské surrealisty, tak pro Teiga jedním z ústředních pojmů, zvláště pak její interpretace v dialekticko-materialistickém paradigmatu. Např. na s. 31 Teige uvádí: „*Našel se u nás jeden výtečník, který, když dodatečně přišel k názoru, že poetismus je progresivní a revoluční hnutí, odsoudil (*nově vsuvka *jménem poetismu) surrealismus jako hnutí reakční povahy.*“ Některé změny formulací Teige provedl po detailnějším čtení Bretonových textů. Z věty: „*Breton praví, že surrealismus je ‘názorem imanence, podle něhož nadrealita jest obsažena v samotné realitě a není tedy mimo realitu a není vlastně ani nad realitou a naopak’*“, odstranil „*surrealismus je ‘názorem imanence, podle něhož* “.[28]

Na Teigově straně je patrná snaha argumentovat „ad rem“, a proto v textu najdeme místa, kde neváhal označovat nevěcné polemiky: „*Nejde tu o kritický nesouhlas, nýbrž o nekritický, apriorní odpor, jestliže zjišťujeme, že (*vloženo*: nové básnické) hnutí, jehož hlavní díla […] četl sotva kdo z těch, kdož temperamentně proti němu vystupují […].“*

Sborník *Surrealismus v diskusi* uzavírá krátký text ze září 1934, signovaný – *„Za ‘Levou Frontu’ Ladislav Štoll a Karel Teige“*. Na čtyřech stránkách je řada drobných oprav. Zásadní je Teigova vsuvka komentující poměr surrealismu a dialektického materialismu: „*Autoři článků ve sborníku rozcházejí se v mnohých úsudcích o uměleckých otázkách […], kteréžto otázky souvisejí s diskusí o surrealismu. Rozcházejí se i v hodnocení jednotlivých uměleckých děl a výtvorů. Za to se shodují v přesvědčení, že dialektický materialismus je jediným objektivně platným světovým názorem (*nově*: a že jeho hlediska a metody jsou tedy směrodatné i v uměnovědných otázkách)“.*

Závěr

Teigův referát přednesený na diskusním večeru Levé Fronty nebyl jen retrospektivou klíčových událostí, textů a stanovisek hnutí, které se stalo předmětem sporů mezi levicově orientovanými intelektuály. Teige účastníkům večera fundovaně představil surrealismus jako avantgardní umění, které je třeba posuzovat politickými měřítky. V tomto ohledu ale odmítl zjednodušující názory a postavil se za svébytnost umění. Teigovy dodatečné úpravy analyzovaného textu nás přivádějí k místům, které je třeba znovu číst, a upozorňují nás na detaily, díky nimž lze získat nové porozumění složitým dobově podmíněným jevům.

V tomto příspěvku jsou zachyceny z důvodu četnosti změn v textu jen vybrané změny reprezentující vždy určitý typ, není tedy příspěvkem textologickým, ale obrací pozornost teigovských badatelů k dosud neznámé verzi jednoho z klíčových textů Karla Teiga z období 30. let, v němž je patrný střet diskurzu politických (ideologických) problémů a umění.

Seznam použité literatury:

CARROUGES 2015: CARROUGES, Michel. *André Breton a základy surrealismu*. Praha: Malvern, 2015.

ČTENÍ O KARLU TEIGOVI 2015: WIENDL, Jan (ed.). Čtení o Karlu *Teigovi. Vize, realizace, divergence 1919–1938.* Praha: Institut pro studium literatury, 2015.

EX-LIBRIS… Ex BIBLIOTHECA… 2015: KAŠPAROVÁ, Jaroslava – ŠÍPEK, Richard (eds.) *Ex libris… Ex bibliotheca… Knižní sbírky Národního muzea a jejich dřívější majitelé.* Praha: Národní muzeum, 2015.

GRYGAR 1951: GRYGAR, Mojmír. Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře. *Tvorba*. 1951, roč. 30, č. 42–44, s. 1008–1010, 1036–1037, 1060–1062.

NÁDVORNÍKOVÁ 1994: NÁDVORNÍKOVÁ, Alena. Poslední rok Karla Teigeho. Sborníky Znamení zvěrokruhu. In: *Karel Teige 1900–1951. [Praha], Dům u kamenného zvonu 15. února 1994 – 1. května 1994*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1994, s. 157–169.

NEZVAL, Vítězslav – BIEBL, Konstantin. *Bojím se jít domů, že uvidím kožené kabáty na schodech. Zápisky Vítězslava Nezvala a jiné dokumenty k smrti Konstantina Biebla.* K vydání připravili David Voda a Milan Blahynka. Olomouc: Burian a Tichák, s. r. o., 2011.

PETRUŽELKOVÁ 2006: PETRUŽELKOVÁ, Alena. A byly knihy, knihy, ach, jež změnily tě v tepech mízních, několik poznámek k Holanově četbě. In: *Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky Praha 28. 6. – 3. 7. 2005*. Ed. Vratislav Färber.Sv. 2. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, s. 134–147.

PETRUŽELKOVÁ 2014: PETRUŽELKOVÁ, Alena. Knihovna Jana Thona (1886–1973) v Památníku národního písemnictví. Hledání klíče k interpretaci. In: *Bohumil Hrabal – Jiří Kolář. Průsečíky, paralely i mimoběžky života a díla. Ke stému výročí narození.* Praha: Památník národního písemnictví, 2014, s. 431–435 (*Literární archiv.* Sborník Památníku národního písemnictví. 2014, roč. 46).

PFAFF, Ivan. *Česká levice proti Moskvě 1936–1938*. Praha: Naše vojsko, 1993.

SUS, Oleg. *Estetické problémy pod napětím. Meziválečná avantgarda, surrealismus, levice*. Praha: Hrnčířství a nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová, 1992.

[27] TEIGE 1934, s. 26.
[28] TEIGE 1934, s. 30.

TEIGE 1934: TEIGE, Karel. *Surrealismus v diskusi*. Praha: Knihovna Levé Fronty, 1934. 109 s.

TEIGE 2012: TEIGE, Karel. *Výbor z díla II. Zápasy o smysl moderní tvorby. Studie z třicátých let.* Praha: Společnost Karla Teiga, 2012.

Une bibliothèque particulière épurée par la Sécurité d'État

En novembre 1951, soit quelques jours à peine après la mort de Karel Teige et Eva Ebertová, la Sécurité d'Etat tchécoslovaque a donné l'ordre de perquisitionner leurs appartements. Des livres, manuscrits et autres documents d'archives ont été saisis lors de ces perquisitions. Dans son article de 1994 « *Poslední rok Karla Teigeho – Sborníky Znamení zvěrokruhu* » [L'Ultime année de Karel Teige – Les recueils des Signes du zodiaque], Alena Návorníková a livré sur la bibliothèque de Teige certaines informations tirées des archives déclassifiées du ministère de l'Intérieur (la plus grande partie de cette bibliothèque de Teige se trouve à la Bibliothèque du Musée national). L'ensemble formé par les livres saisis a été considéré comme disparu jusqu'en 1994, date à laquelle il a été extrait des Archives d'État pour être transféré à la bibliothèque du Musée de la littérature tchèque.

En introduction à cette contribution, l'auteur présente le fragment de la bibliothèque de Teige du point de vue des domaines thématiques, des marques de provenance identifiées (dédicaces, notes, cachets, signatures), ainsi que de la période probable de sa naissance.

La partie suivante est consacrée à l'exposé de Teige « *Deset let surrealismu* » [Dix ans de surréalisme], prononcé lors d'une soirée-débat du Front de gauche et paru dans les actes de colloque « *Surrealismus v diskusi* » [Le Surréalisme en discussion] (1934), plus spécifiquement à l'analyse des corrections et notes insérées par Teige dans l'exemplaire issu de la collection confisquée.

L'auteur de l'article présente les types de changements opérés dans le texte de la main de Teige et fait le lien avec le contexte dans lequel ils ont vu le jour. Teige a systématiquement éliminé du texte les archaïsmes morphologiques et syntaxiques, ainsi que les formules de « remplissage ». Le contenu subit également une série de modifications. Dans cet article, Teige endosse un rôle de défenseur des spécificités du surréalisme en tant que mouvement d'avant-garde artistique contre les critiques qui, sans bien connaître l'art surréaliste, portent sur lui un regard simpliste et déformant.

En ajoutant certaines formules, Teige a cherché à éliminer les malentendus et à attirer l'attention sur l'argumentation naïve des critiques. Teige a effectué de nombreuses modifications et additions rédactionnelles à plusieurs endroits du texte traitant du rapport de la psychanalyse au surréalisme. Dans ces passages, ainsi que dans la partie sur la résolution de Kharkov, Teige fait référence à André Breton, citant le premier et le deuxième *Manifeste du surréalisme* et analysant le conflit Breton-Aragon à l'intérieur du groupe français.
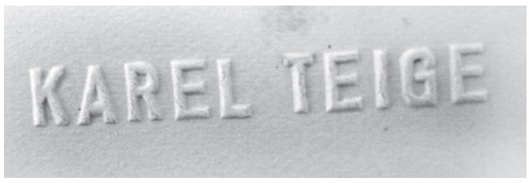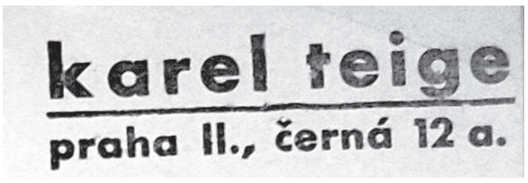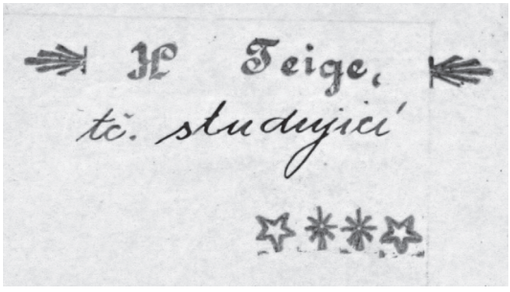
Cet exposé de Teige, prononcé lors de la soirée-débat du Front de gauche, ne se limite pas à la rétrospective des événements clés, des textes et des prises de position d'un mouvement devenu un objet de conflits entre intellectuels de gauche. Les modifications supplémentaires proposées par Teige nous signalent des endroits qu'il est nécessaire de relire et des détails qui nous mettent sur la voie d'une nouvelle compréhension de phénomènes compliqués et historiquement conditionnés. En raison du grand nombre de ces changements, le présent article doit se limiter à décrire des modifications ciblées, représentant toujours un type particulier. Cette contribution ne relève donc pas de la textologie ; mais elle attire l'attention des chercheurs sur une version encore inconnue d'un des textes décisifs de Karel Teige dans les années 1930.